

Historická zdravotnická data v archivech – problematický předmět ochrany či zdroj poznání?

Milan Novák – Michal V. Šimůnek – Vladimír Petr

Proč nás zajímají zdravotní údaje

- Zdravotní stav historických osobností – otázka tělesné/psychické integrity, existenční podstaty jednajících osob v minulosti, možnost vlivu na jejich jednání
- Historie medicíny – kazuistiky i statistiky (např. z nemocničních příjmových knih, chorobopisů, pitevních protokolů, matrik úmrtí)
- Konkrétně v našem případě: pochopení mechanismů „eutanázie“ duševně nemocných, geografie transportů, tehdejší obraz a hodnocení duševních i neurologických onemocnění a dobové názory na jejich genetiku (nucené sterilizace)
- Pro zjednodušení zde pomíjíme problematiku lékařských pokusů a činnosti vědeckých institucí, neboť záznamy tu nevznikly ve standardním zdravotnickém zařízení.

Cesty ke zdravotním údajům obětí či i pachatelů zločinů nacismu

- Nemocnice otevře staré záznamy
- Nemocnice neotevře s odvoláním na ZZS
- Nemocnice odradí badatele jiným, kreativnějším způsobem
- Archivy liberální – zpřístupní badatelům data obvyklým způsobem.
- Archivy opatrné – snaha chránit tzv. citlivá data v obavě ze ZZOÚ i z publikace.

„Lékařské tajemství“

- „(...) archivář je v některých případech nucen odmítnout zapůjčení určitých dokumentů – vyplývá to z jeho pocitu odpovědnosti i z obavy z porušení zákona.“
- Pocity a obavy nejsou správně ani soudně přezkoumatelné a mohly by vést i k protiprávnímu jednání.
- Obavám lze rozumět i jako jistému odrazu beletrizovaného „lékařského tajemství“ v povědomí laické veřejnosti
- Pojem lékařského tajemství je archaický; svého času jazykově vznikl analogií pojmu zpovědní tajemství.

Emilie BENEŠOVÁ, Archivy a ochrana osobních údajů – seminář, květen 2002, in: *Archivní časopis* 52, 2002, s. 215–218.

Přísně tajné

- Hippokratés z Kósu (460 př. Kr. – 370 př. Kr.):
„Cokoli, co při léčbě i mimo svou praxi ve styku s lidmi uvidím a uslyším, co se nesmí sdělit, to zamlčím a uchovám v tajnosti.“
- U nás právní kodifikace až v rakousko-uherské éře.
- Zákon 170/1950 Sb. – šlo již o šířeji povinnou mlčenlivost zdravotnických pracovníků, v praxi však chápanou omezeně na zdravotní údaje, především diagnózy.
- I zákon o péči o zdraví lidu (20/1966 Sb.) ukládal povinnou mlčenlivost fyzickým osobám, a to pouze zdravotníkům ve vazbě na výkon povolání.

Dnešní právní úprava mlčenlivosti

- ZZS § 51 odst. 1 ukládá tuto povinnost právnické osobě, tj. poskytovateli zdravotních služeb a tím všem jeho pracovníkům: „***Poskytovatel je povinen zachovat mlčenlivost o všech skutečnostech, o kterých se dozvěděl v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb.***“
- Povinnost na jiné subjekty (kromě smluvně spolupracujících) nepřechází.
- Ergo: zdravotnická dokumentace v archivech svůj zvláštní statut ztrácí a stává se řadovou archiválií. Z režimu ZZS přechází do sféry ZoA.

Vyhláška o zdravotnické dokumentaci

- 98/2012 Sb. navazuje na ZZS i ZoA a ukládá povinnost skartace dokumentace (i elektronické), předcházené nabídkou příslušnému archivu.
- Chorobopis se skartuje po 40 letech, nebo 10 let po smrti pacienta.
- Starší dokumentace se může uchovat jen jednotlivě se zdůvodněním trvající potřeby pro další poskytování zdravotní péče. Tato skutečnost se musí periodicky revidovat. Těžko se takovéto důvody obhájí např. u chorobopisů z 19. století či u pitevního protokolů řádně oběšeného válečného zločince.
- Ne všechny archivy zde patrně trvají na dodržování, resp. existují i různé lokální dohody. V ZZ tak zůstávají masy zajímavých, avšak někdy nedostupných archiválií.

Ilustrace paradoxů:

- Pitevní protokol R. Heydricha je uložen v NA a je přístupný po internetu.
- Pitevní protokol K. H. Franka zůstává ve zdravotnickém zařízení, je tudíž nedostupný.
- Příjmové knihy jisté nemocnice z 1940–1945, údajně všechny shořely při bombardování v dubnu 1943. Státní bezpečnost je vytěžila v roce 1966...
- Víceméně tatáž data včetně diagnóz si lze v případě zemřelých prohlédnout po internetu z digitalizovaných městských matrik na Porta fontium.

Relevantní legislativa

- ZZOÚ se vztahuje na archiv ve smyslu obecné ochrany dat, na badatele pak ve vztahu k jeho publikační činnosti.
- Avšak v otázce řádného nahlížení je tu ZZOÚ irelevantní. *Lex specialis derogat legi generali*. A *lex specialis* je zde právě ZoA. Režim nahlížení je dán § 34 a násl., tedy Badatelským řádem.
- Archivovaná zdravotnická dokumentace je badatelům nedostupná 30 let, u žijících osob je v případě citlivých dat nutný souhlas.
- Výjimkou je tu však ustanovení odst. 11 § 37 ZoA pro archiválie vzniklé před 1. 1. 1990, mj. vzniklé z činnosti orgánů německé okupační správy na území odstoupeném Říši i v Protektorátu.
- Přístup ke zdravotnickým datům zemřelých osob po 30 letech naopak nemá žádná omezení. Nejde o zvláště citlivá data. Právě toto rozlišení někdy činí v praxi potíže.
- Výjimkou je i jednání z pověření původce archiválií. Pro badatele v praxi těžko dostupná možnost.

Pl. ÚS 3/14 z 20. 12.2016 – I

- *„S dokumenty získanými v rámci nahlížení pracují badatelé různým, kreativním způsobem – odpovědnost za další nakládání s informacemi však zákon o archivnictví ani jiný přímo související předpis neupravuje a je zde primárně dána odpovědnost badatele,...*
- *„V badatelském listu, který každý badatel vyplňuje a podepisuje, je výslovně uvedeno, že si je v souladu s příslušnou právní úpravou plně vědom své osobní odpovědnosti za nakládání s informacemi, jež získal nahlížením do archiválií.“*

Pl. ÚS 3/14 z 20. 12. 2016 – II

- „V kontextu archivního práva je třeba důsledně rozlišovat mezi dvěma v § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb. paralelně a vzájemně nezávisle vypočtenými způsoby zpracování osobních údajů: **pouhým „zpřístupněním“** archiválie správcem archivu na základě individuální žádosti badatele-fyzické osoby nebo badatele profesionálního a jejím případným „šířením“ či **„zveřejněním“** profesionálním badatelem prostřednictvím publikace nebo jiné formy sdílení, **jehož se správce archivu už neúčastní.**“
- Samotné poskytnutí přístupu k archiváliím nezahrnuje ani nijak neimplikuje zahrnutí případných navazujících forem dalšího zpracování osobních údajů v archiváliích obsažených. **Záměna pojmu „zpřístupňování“ se „zveřejněním“ ve smyslu slovního spojení „zpřístupňování veřejnosti“ je proto matoucí.**

Nařízení Evropské unie 2016/679 (GDPR)

- Art. 89 uvolňuje přísnou ochranu právě pro účely historického výzkumu.
- Rec. 27 (obdobně i 158 a 160): *„Toto nařízení se nevztahuje na osobní údaje zemřelých osob.*
- Rec. 158: ... *osobní údaje mohou být dále zpracovávány pro účely archivace, například s cílem poskytnout konkrétní informace související s politickým chováním za bývalých totalitních režimů, s genocidou, zločiny proti lidskosti, zejména holocaustem, nebo válečnými zločiny.“*
- I tak je výkladová různost v sousedních zemích pozoruhodná. Mezinárodní sdílení však nemůže být odkázáno na úzký rámec EU. Jsou i další účastníci: kolegové z anglosaských zemí a Izraele.

Právnícká literatura

„Zákonná úprava archivnictví přitom právě vyjadřuje skutečnost, že archivní péče je vykonávána ve veřejném zájmu jako výraz péče o prameny k poznání historie státu a národa i o dokumenty sloužící jako doklad nebo informace pro občany, veřejnoprávní instituce i jiné právnické osoby.“

Václav BARTÍK – Eva JANEČKOVÁ, *Ochrana osobních údajů z pohledu zvláštních právních úprav k 1. 8. 2012*. Olomouc 2012 (převzato z CODEXIS[®], doplňku LIBERIS[®]).

Duševně nemocní jako oběti totalit

- Při publikaci se dá použít anonymizace, pokud by se tím nepopřel sám smysl sdělení.
- Na druhé straně se lze setkat i s fotografiemi duševně nemocných v rámci kazuistik či s publikacemi celých databází i s diagnózami.
- Trend: Centrem pozornosti se namísto pachatelů stávají oběti; jde o jedince, nikoli masu. Oběti si zaslouhují dostat své jméno.
- Anonymizace by byla v rozporu s jejich důstojností.
- Debatuje se o vzniku databáze obětí nacistické medicíny obdobné databázi obětí holocaustu (Jad Vašem = znamení a jméno).
- Stejný zájem mají potomci a příbuzní ve 3. generaci; řada z nich se pátrání a publikování aktivně účastní.
- Toto může tedy být jedno z vodítek pro badatele, kde leží hranice šetrnosti při publikaci dat, které získal nahlížením v archivech.

WEINDLING Paul J., **The Need to Name:** The Victims of Nazi „Euthanasia“ of the Mentally and Physically Ill 1939-1945. In: Brigitte Bailer – Juliane Wetzel (eds.), *Mass Murder with People with Disabilities and the Holocaust*. Berlin 2019, s. 49–82.

Závěr

- Úkolem archivu je údaje shromažďovat, zpracovávat a uchovávat právě za účelem nahlížení, neboť v tom je vlastní smysl jeho existence.
- Archiv se nezabývá tím, co badatel s daty učiní.
- Zásada právního státu: Jeden subjekt práva nemůže být odpovědný za jednání jiného svéprávného subjektu.
- Nelze směšovat dvě různé věci: 1) nahlížení vs. 2) zveřejnění.
- Nahlížení se řídí jediným právním předpisem: ZoA.
- Zveřejnění se týká badatele a je dáno obhajitelností dle ZZOÚ.
- Tím jsou splněny právní podmínky a nelze kreativně generovat další omezení mimo rámec platné legislativy, a to ani z pocitových důvodů.
- Taková interpretace je plně kompatibilní s výkladem ÚS ČR i v souladu s hodnotovými zásadami aktuální evropské právní úpravy (GDPR).

Děkujeme za pozornost

